

UOT: 619:576.89:619:616.95.1

EV SU QUŞLARININ HELMİNTLƏRLƏ YOLUXMASININ MÜXTƏLİF ZONALARDA BIO-EKOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRDƏN ASILILIĞI

Z. T. AĞAYEVA
AKTN Baytarlıq ET İnstitutu

Aparılan tədqiqatlar zamanı təsərrüfatlarda qaz və ördəklər arasında helmintrlərlə yoluxma müəyyən edilmişdir. Helmint yumurtalarının ətraf mühitdə yaşamasına və onların invazion xassələrinin saxlanılmasına ekoloji mühit əsas təsir göstərir. Müayinələrin nəticələrinə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, fərdi quşçuluq təsərrüfatlarında helmintrlər geniş yayılmaqdadır.

Açar sözlər: qaz, ördək, helmint, yoluxma, təsərrüfat, koproloji müayinə, ekoloji mühit/

Respublika iqtisadiyyatının əsas sahələrindən biri olan kənd təsərrüfatında aqrar islahatların aparılması nəticəsində yeni təsərrüfat formaları yaradılmışdır ki, bu da heyvandarlığın, o cümlədən quşçuluğun inkişafında öz müsbət təsirini göstərmişdir. Belə fərdi və özəl təsərrüfatlarda quşçuluğun, o cümlədən ev su quşlarının xəstəliklərinin öyrənilməsi, onlara qarşı mübarizə tədbirlərinin işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi əsas məsələlərdən biridir.

Əhalinin quş ətinə və quş məhsullarına olan tələbatını ödəmək üçün respublika ərazisində məhsuldar ev qazı (Anser anser dom.) və ev ördəyi (Anas platyrhynchos dom.) yetişdirilən fərdi fermer təsərrüfatları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə təsərrüfatlarda məhsuldarlığın artırılması, ördək və qaz cinslərinin seçilməsi, saxlanması, keyfiyyətli qida məhsulları istehsal edilməsi ilə yanaşı, quşlara daha ciddi zərər verən helminthozların (qurd xəstəliklərinin) öyrənilməsi çox vacibdir.

Quşçuluğun inkişafına maneçilik törədən bir çox səbəblər vardır ki, bunlardan ən əsası ev su quşlarının parazitar xəstəlikləridir. Bu xəstəliklər dünyanın müxtəlif ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda da tədqiq edilmiş və müəyyən olunmuşdur ki, quşların parazitləri onların məhsuldarlığını aşağı salır və onlara qarşı mübarizə aparmada quşların küllü miqdarda tələf olmasına səbəb olur (1,2,4).

Bu baxımdan ev su quşlarının helminthlərinin yayılması, onların törətdiyi xəstəliklərin təsərrüfata vurduğu zərər, helminthlərin törətdikləri xəstəliklərə qarşı müalicə və profilaktika tədbirlərinin işlənilib hazırlanması aktual məsələlərdəndir (3,5,6).

Bizim apardığımız müayinələr zamanı aran, dağətəyi və dağlıq zonalar üzrə Şəmkir rayonunun fərdi quşçuluq təsərrüfatlarından götürülmüş patoloji materiallar əsasında helmintrlərlə yoluxma müəyyən edilmişdir. Odur ki, aparılan tədqiqatlar zamanı qaz və ördəklərin helminthlərinin bio-ekoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi qarşıya məqsəd qoyulmuşdur.

Material və metodlar

Tədqiqat işləri 2016-cı ildə Şəmkir

rayonunun fərdi quşçuluq təsərrüfatlarından gətirilmiş patoloji materiallar əsasında Az. BETİ-nin Parazitologiya şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Şəmkir rayonunun dağlıq ərazisindəki Hacallar, Seyidlər, Qasimallar; dağətəyi ərazisindəki Seyfəli, Şiştəpə, İrmaşlı; aran ərazisindəki Qapanlı, Keçili, Əliyaqublu kəndlərindəki təsərrüfatlardan toplanmış materiallar əsasında koproloji müayinələr aparılmışdır. 6 aylıq qaz (180 baş) və ördəklərdə (180 baş) daha çox yayılan helminthləri müəyyən etmək üçün onların kal nümunələri laboratoriyada Fülleborn və Vişnyauskas üsulları ilə müayinə edilmişdir.

Rayonun fərdi quşçuluq təsərrüfatlarından ölmüş və ya kəsilmiş, mərkəzi bazarında işə kəsilib satılan qaz və ördəklərin bağırsaqları (hər bir bölgə üzrə 25 patoloji material) toplanıb laboratoriyaya gətirilərək Skryabinin tam olmayan yarma üsulu ilə yarılarək helminthlər və onların növ tərkibi müəyyən edilmişdir.

Alınan nəticələr və onların müzakirəsi

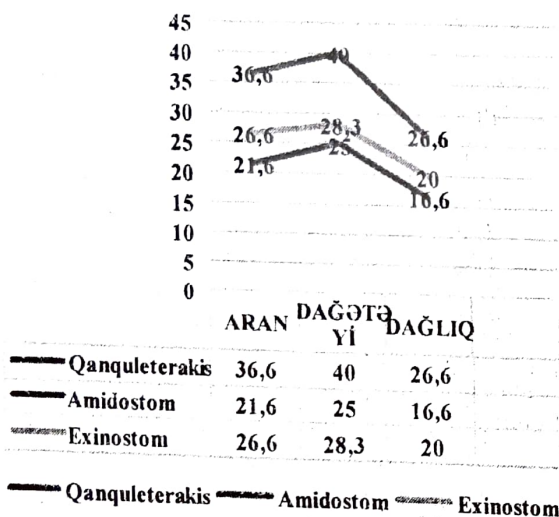
Şəmkir rayonunda üç zona üzrə: aran, dağətəyi və dağlıq zonalar üzrə fərdi quşçuluq təsərrüfatlarından saxlanılan qaz və ördəklərin qarışıq invaziya ilə (helminthlərlə) yoluxmasının bio-ekoloji xüsusiyyətlərini öyrənmək məqsədilə tədqiqatlar aparılmışdır. Müayinədə əsas məqsəd qeyd olunan rayonda helminthlərlə yoluxmanın bio-ekoloji xüsusiyyətlərdən asılı olaraq dəyişməsinə, ekoloji faktorların helminthlərə təsirini öyrənmək olmuşdur.

Cədvəl 1. Şəmkir rayonunda qaz və ördəklərin helminthlərlə yoluxmasının bio-ekoloji xüsusiyyətlərdən asılılığı

Zonalar	Müayinə edilmişdir	Qanquliterakis		Amidostom		Exinostom	
		Yoluxmuşdur	Yoluxma faizi	Yoluxmuşdur	Yoluxma faizi	Yoluxmuşdur	Yoluxma faizi
Qazların helmintlərlə yoluxması							
Aran zonası üzrə	60	22	36,6	13	21,6	16	26,6
Dağətəyi zonası üzrə	60	24	40,0	15	25,0	17	28,3
Dağlıq zonası üzrə	60	16	26,6	10	16,6	12	20,0
Cəmi	180	62	34,4	38	21,1	45	25,0
Ördəklərin helmintlərlə yoluxması							
Aran zonası üzrə	60	13	21,6	11	18,3	14	23,3
Dağətəyi zonası üzrə	60	19	31,6	12	20,0	15	25,0
Dağlıq zonası üzrə	60	11	18,3	7	11,6	8	13,3
Cəmi	180	43	23,8	30	16,6	37	20,5

Müayinələrə alınan nəticələr 1-ci cədvəldə verilir. Belə ki, aran, dağətəyi, dağlıq zonalar üzrə qazlar arasında aparılan müayinələr zamanı nisbətən yüksək yoluxma dağətəyi zonada yerləşən kəndlərin ərazisindəki ev su quşları, o cümlədən qazlar saxlanan təsərrüfatlarda müəyyən edilmişdir (Cədvəl 1). Aran zonası üzrə qanquleterakislə 36,6%, amidostomla 21,6%, exinostomla 26,6%, dağətəyi zona üzrə qanquleterakislə 40,0%, amidostomla 25,0%, exinostomla 28,3%, dağlıq zona üzrə qanquleterakislə 26,6%, amidostomla 16,6%, exinostomla 20,0% yoluxma aparılan koproloji müayinələr nəticəsində aşkar edilmişdir (Qrafik 1).

Qazların helmintlərlə yoluxması

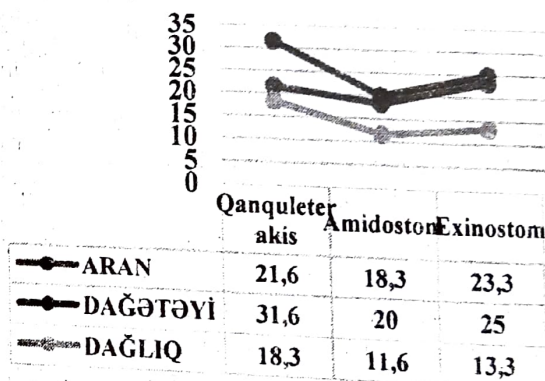
Qrafik 1. Qazlarda helmintlərin yayılmasının faizlə nisbəti

Anoloji tədqiqatlar ördəklər arasında Şəmkir rayonunun aran, dağətəyi, dağlıq zonaları üzrə də aparılmış və müayinələr zamanı müəyyən edilmişdir ki, dağətəyi zonada yerləşən kəndlərin ərazisindəki təsərrüfatlarda ördəklər arasında helmintlərlə yoluxma qazlara nisbətən yüksəkdir. Belə ki, aran zonası üzrə qanquleterakislə 21,6%, amidostomla 18,3%, exinostomla 23,3%, dağətəyi zona üzrə qanquleterakislə 31,6%, amidostomla 20,0%, exinostomla 25,0%, dağlıq zona üzrə qanquleterakislə 18,3%, amidostomla 11,6%, exinostomla 13,3% yoluxma aparılan koproloji müayinələr nəticəsində aşkar edilmişdir (Qrafik 2).

Müayinələr aparılmış fərdi quşçuluq təsərrüfatlarında koproloji müayinəyə əsasən qazlar arasında helmintlərlə yoluxma qeydə alınmışdır. Tədqiqatlar apardığımız təsərrüfatlarında yarma müayinələrinin aparılmasının məqsəda uyğun olduğunu nəzərə alaraq həmin təsərrüfatlarda ölmüş və məcburi kəsilmiş qaz və ördəklərin bağırsaqları toplanmışdır. Bununla bərabər rayonunun mərkəzi bazarında olan quşların kəsim məntəqələrindən kəsilmiş qaz və ördəklərin bağırsaqları toplanaraq müayinə üçün institutun laboratoriyasına gətirilmişdir. Müayinə zamanı bağırsaqlardan helmintlər toplanmış və hər bir zona üzrə yoluxmanın intensivliyi müəyyən edilmişdir.

Belə ki, apardığımız müayinələrə əsasən qazların aran bölgəsi üzrə qanquleterakislə yoluxma intensivliyi 7-21 ədəd, amidostomla 2-8 ədəd, exinostomla 3-11 ədəd, dağətəyi bölgə üzrə qanquleterakislə 5-15 ədəd, amidostomla 2-6 ədəd, exinostomla 2-9, dağlıq bölgə üzrə qanquleterakislə 3-7 ədəd, amidostomla 1-5 ədəd, exinostomla 2-5 olmuşdur. Ördəklərin aran bölgəsi üzrə qanquleterakislə yoluxma intensivliyi 5-16 ədəd, amidostomla 2-5 ədəd, exinostomla 2-6 ədəd, dağətəyi bölgə üzrə qanquleterakislə 4-11 ədəd, amidostomla 2-4 ədəd, exinostomla 2-6, dağlıq bölgə üzrə qanquleterakislə 3-5 ədəd, amidostomla 1-3 ədəd, exinostomla 2-4 olmuşdur. Aparılan yarma müayinələri zamanı Şəmkir rayonunun fərdi quşçuluq təsərrüfatlarında ev su quşları arasında yayılan qanquleterakisə yoluxma intensivliyi yüksək olmuşdur. Burada belə nəticəyə gəlmək olur ki, bio-ekoloji xüsusiyyətlərdən asılı olaraq Şəmkir rayonu ərazisində yerləşən təsərrüfatlarda qazlar arasında yoluxma daha yüksəkdir.

Ördəklərin helmintlərlə yoluxması

Qrafik 2. Ördəklərdə helmintlərin yayılmasının faizlə nisbəti

Helmintozların yayılmasında, onların törədici-lərinin xarici mühitdə yaşamasında ekoloji faktorların təsiri mühüm rol oynayır. Çünki helmint yumurtalarının xarici mühitdə inkişafı üçün optimal temperatur, nəmlik və oksigenlə təmin edilməsi vacib şərtlərdən biridir. Helmint yumurtalarının inkişafı üçün ən əlverişli temperatur 20-30°C hesab edilir. Nəmlik azaldıqca kal və onunla birlikdə helmint yumurtaları da quruyurlar, formalarını itirib, büzüşüb məhv olurlar.

Helmint yumurtalarının torpaqda, suda, ifrazatda və başqa əşyalar üzərində inkişafına və həyat fəaliyyətini saxlama qabiliyyətinə təsir edən ekoloji faktorların özü də müxtəlifdir. Bu baxımdan müxtəlif iqlim şəraitinə malik olan coğrafi zonalarda helmint yumurtalarının yaşaması eyni deyildir. Aran, dağ və dağətəyi zonalarda iqlim şəraiti (nəmlik, hərərət, günəş şüalarının intensivliyi) müxtəlif olduğundan helmint yumurtalarının ətraf mühitdə inkişafı və yaşaması da müxtəlif olur.

Nəticə

1. Qazlar arasında aran zonası üzrə qanquleterakisə 36,6%, amidostomla 21,6%, exinostomla

26,6%, dağətəyi zona üzrə qanquleterakislə 40,0%, amidostomla 25,0%, exinostomla 28,3%, dağlıq zona üzrə qanquleterakislə 26,6%, amidostomla 16,6%, exinostomla 20,0% yoluxma aparılan koproloji müayinələr nəticəsində aşkar edilmişdir.

2. Ördəklər arasında aran zonası üzrə qanquleterakislə 21,6%, amidostomla 18,3%, exinostomla 23,3%, dağətəyi zona üzrə qanquleterakislə 31,6%,

amidostomla 20,0%, exinostomla 25,0%, dağlıq zona üzrə qanquleterakislə 18,3%, amidostomla 11,6%, exinostomla 13,3% yoluxma müəyyən edilmişdir.

3. Ev su quşları arasında apardığımız koproloji və yarma müayinələrin nəticələrini müzakirə etdikdə belə nəticəyə gəlirik ki, helmintlər fərdi, quşçuluq təsərrüfatlarında qaz və ördəklər arasında geniş yayılıb.

ƏDƏBİYYAT

1. Nəsirov Ə.M. Abşeronda ev su quşlarının helmint faunasının fəsil dəyişkənliyi. / Kəziyeva N.Ş., Bünyatova K.İ. // BDU-nun 90 illik yubileyinə həsr olunmuş «Biologiyada elmi nailiyyətlər» mövzusunda Res. Elmi Konfr. materialları, 22-23 may, Bakı, 2009, s. 386-387. 2. Rzayev F.H. "Ev su quşlarının helmint faunası və müasir durumun bəzi ekoloji amillərin təsiri", AMEA - nın Xəbərləri "biologiya elmləri", 2008, № 5- 6, səh. 114 – 120. 3. Березовский А.В. Дослідження впливу нового імунomodulyatora «АВЕССТИМ™», комплексу вітаміно-селенової кормової добавки та їх поєднань на продуктивні показники гусей. Ветеринарна медицина Міжнародний тематический науний збірник, Харков, 2015, № 100, стр.129-133. 4. Гасанова Ж.В. Кокцидии домашних водоплавающих и куриных птиц Азербайджана. Вестник Запорожский Национальный Университет (Украина), 2011, стр.36-42. 5. Енгашева У.С., Москалев В.Г. Эффективность монизена при нематодозах и цестодозах гусей. Жур. Ветеринария, 2011, № 4, с. 35-37. 6. Еськов Е.К., Кирьякулов В.М. Содержание тяжелых металлов в теле уток, оседло зимующих в Московской области // С.-х. биология животных. 2008. № 6. С. 115 - 118.

Инвазированность домашних водоплавающих птиц гельминтами в зависимости био-экологических свойств различных зон

З.Т. Агаева

В статье излагается изучение заражений гельминтами гусей и уток в частных хозяйствах. И это связано действием экологических факторов на выживаемость и сохраняемость инвазионных свойств возбудителей гельминтозов. Основываясь на результатах проведенных исследований, можно сделать вывод, что в частных птицеводческих хозяйствах широко распространены гельминты.

Ключевые слова: гусь, утка, гельминты, заражение, хозяйство, копрологическое исследование, экологическая фактор

Dependence of features bio-ecological helminthes of water birds

Z.T. Agayeva

During researches in facilities has been identified infection geese and ducks with helminthosis. Related effect of enviromental on survival and keeping of the invasion properties eggs of helminthes. Based on results of the research it can be concluded that in private poultry farms are widespread helminthosis.

Key words: goose, duck, helminthes, contamination, farm, coprology investigation, environmental factors.